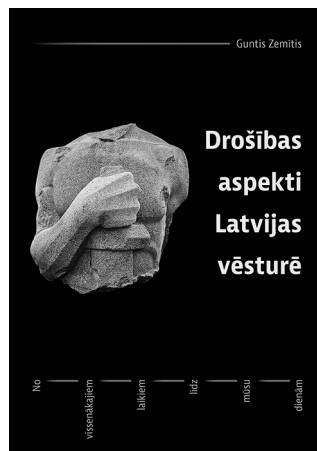

Kāpēc ir nozīmīgi profesionālam vēsturniekam rakstīt mācību grāmatu nozares vēsturē?

Recenzija par grāmatu: Guntis Zemītis.

Drošības aspekti Latvijas vēsturē. Rīga 2023, 591 lpp.
ISBN 978-9934-18-958-6

Sanita Osipova, *Dr. iur.*

Pirmšķietami liekas, ka par vēsturi runāt un rakstīt ir viegli. Ikviens kaut vai tikai pamatskolu beidzis cilvēks noteikti ir apguvis vēsturi kā mācību priekšmetu un pat kārtojis obligāto eksāmenu vēsturē. Tāpēc ikkatrs jūtas pietiekami kompetents, lai izteiktu savu viedokli par mūsdienu notikumu vēsturiskajiem iemesliem, vienalga vai runa ir par okupācijas sekām vai to, ka pēdējās atmodas ideāli nav sasniegti, jo vainīga “4. maija republika”. Tā nu sanāk, ka pat visai ikdienišķā komunikācijā tiek cilāta un vētīta Latvijas vēsture. Turklāt tieši vēsture bieži ir cēlonis strīdiem, ja viedokļi atšķiras un katra puse domā, ka ir istais “patiesās” vēstures zinātājs un vērtētājs. Nu, piemēram, kas īsti notika 1944. gadā: Latvija tika atbrīvota vai atkārtoti okupēta? Zināšanas par vēsturi un vēstures faktu interpretācijas gan vieno, gan šķēļ sabiedrību.

Vēsture visupirms ir humanitārā zinātne, ar kuras pētniecību nodarbojas profesionāli zinātnieki – vēsturnieki ar atbilstošu izglītību. Vēsturnieki bieži ir šauri specializējušies, pētot notikumus noteiktos vēstures periodos un noteiktā teritorijā vai pat tikai atsevišķas sabiedrības grupas. Taču vienlaikus pastāv vēsture, kura ir specializēta pēc nozares, kuras ģenēzi un evolūciju tā pēta. Tādos pētījumos apkopo arhitektūras vēsturi,¹ lauksaimniecības vēsturi,² medicīnas vēsturi,³ tiesību vēsturi,⁴ proti, pētījumos tiek analizēta tikai noteiktas nozares vēsturiskā attīstība. Katrai profesijai, katrai nozarei ir sava šaura specializēta vēsture, kuras apguve Latvijā citstarp tiek iekļauta arī profesionālajās un akadēmiskajās studiju programmās un pat profesiju standartos.⁵ Nozares vēstures pētniecība vienmēr ir interdisciplināra. Šādā pētniecībā nepietiek ar zināšanām vēsturē, jo ir nepieciešamas arī dziļas zināšanas konkrētajā nozarē. Ideālā gadījumā pētniekam ir divas izglītības: vēsturnieka un nozares.⁶ Taču ne vienmēr nozares vēstures pētnieki ir ieguvuši izglītību vēsturē. Piemēram, izcilais latviešu zinātnieks, romiešu tiesību vēstures un Latvijas

PSR tiesību vēstures pētnieks profesors Voldemārs Kalniņš (1907–1981) bija ieguvis vien jurista izglītību, bet tiesību zinātņu kandidāta un tiesību zinātņu doktora grādu ieguvis tiesību zinātnes apakšnozarē “tiesību vēsture”.⁷

Turklāt Latvijas Republikā nodrošinātā vārda brīvība un Satversmē noteiktais cenzūras aizliegums ļauj cilvēkiem publiskot visdažādākos darbus par vēsturi. To vidū ir gan vēsturiski romāni,⁸ gan pētniecības darbi, kurus sarakstījuši cilvēki, kas savā arodā nav tieši saistīti ar vēstures izpēti, tāpat nav ieguvuši vēsturnieka izglītību, bet ir vēstures entuziasti.⁹

Vēstures pētnieki bez vēsturnieka kvalifikācijas ir dažādi, proti, ar vai bez priekšzināšanām, ar vai bez vēlmes atbalstīt vēstures zinātnē jau konstatētos faktus un likumsakarības vai pat ar vēlmi un pārlicību, ka “oficiālā”, proti, zinātnieku rakstītā, vēsture ir izstrādāta tautas apmānīšanai.¹⁰ Nevienā citā zinātnes nozarē, cik zinu, šādas pētnieku – nozares profesionāļu –, nozares entuziastu vai vienkārši “patiesības zinātāju”, kā arī publikāciju daudzveidības nav.

Tāpēc ne visas sabiedrībai pieejamās publikācijas par vēsturi ietver patiesus zinātniskus datus, faktus vai metodoloģiski korektu to interpretāciju. Lasītājam bez priekšzināšanām, pat izmantojot kritisko domāšanu, var būt aprūtinoši tajās orientēties. Tas ir bīstami, jo īpaši laikā, kad Krievija savā agresīvajā informatīvajā karā izmanto arī falsificētus vēstures datus un aplamas, tendenciozas vēsturisko notikumu interpretācijas, gluži kā iepriekš to darija Padomju Savienība.¹¹ Tas ir viens no iemesliem, kāpēc ir svarīgi, ka pieredzējis vēsturnieks akademiķis Guntis Zemītis ir publicējis zinātnisku monogrāfiju, kas sarakstīta, lai tiktu plaši izmantota. G. Zemīša grāmata “Drošības aspekti Latvijas vēsturē” ir mācību grāmata studentiem, kuri apgūst profesijas un kuru studiju programmās tiek analizēti Latvijas valsts un sabiedrības

apdraudējumi, ilgtspēja un aizsardzība. Šādu studiju programmu un studentu ir daudz – sākot ar muitniekiem un policistiem līdz kibernetikas speciālistiem un komandējošā sastāva virsniekiem, proti, visām tām profesijām, kuru pārstāvji rūpējas par mieru un kārtību valstī, sargājot pilsoņus no visdažādākajiem apdraudējumiem. Visupirms, kā tas minēts grāmatas priekšvārdā, tā ir paredzēta studentiem, kas apgūst studiju programmu “Organizācijas drošība”.¹²

Otrs iemesls, kāpēc G. Zemīša publikācija ir būtiska, ir fakts, ka profesionāls vēsturnieks ir uzrakstījis faktoloģisku, precīzu, vēstures kā zinātnes metodoloģijas prasībām atbilstošu pētījumu, vienlaikus ņemot vērā nozares specifiku¹³ un radot interdisciplināru, varētu pat teikt telpisku skatījumu uz vēsturiskajiem procesiem Latvijas teritorijā, kuri ir skāruši drošības aspektus.

Pirmšķietami liekas, ka vienā grāmatā ir aptverts neaptveramais, proti, pētījums ir veikts no “vissenākajiem laikiem līdz mūsu dienām”. Taču skaidrā vēstures periodizācija,¹⁴ bet, galvenais, no drošības nozares pētniekiem pārņemtie kritēriji, pēc kuriem grupējami un vērtējami vēsturiskie fakti, sekmēja to, ka grāmata ir gan metodoloģiski korekti izstrādāta, gan pieteikto tēmu aptveroša, gan viegli uztverama, varētu pat teikt – enciklopēdiska. Tā ļauj topošajam nozares speciālistam – ikvienam muitniekam, virsniekam, izmeklētājam, kibernetikas speciālistam, ekologam, politologam u. c. – gan izsekot savas nozares problēmu un to risinājumu ģenēzei un evolūcijai, gan ieraudzīt savas nozares vietu sabiedrības izveidotajā drošības sistēmā, izprotot savu nozīmi sabiedrības apdraudējumu novēršanā.

G. Zemītis ir izmantojis plašu avotu klāstu, visupirms autoritatīvu vēsturnieku darbus, aptverot praktiski ikvienu nozīmīgu darbu, kurš par konkrēto jautājumu ir ticis publicēts. Taču vienlaikus ir izmantoti arī citu nozaru speciālistu – filozofu, sociologu,

juristu, politologu u. c. – darbi. Darbā paustās zinātnieka atziņas paspīlgtina arī citāti no vēsturiskiem avotiem. Tieši plašais, bagātais un daudzveidīgais izmantoto avotu, dažādo nozaru pētījumu un atziņu klāsts, kas lietots, lai veidotu vienotu skatījumu uz vēsturiskajiem procesiem, padara G. Zemīša monogrāfiju tik vispusīgu un interesantu lasītājam.

Vienlaikus avotu atlase un monogrāfijas struktūra ir bijusi skaidri metodoloģiski pamatota. G. Zemītis par pamatu apdraudējumu vēsturiskai analīzei izvēlējis ievērojamā nu jau emeritētā Londonas Ekonomikas skolas profesora Barija Gordona Buzana (*Barry Gordon Buzan*, 1946) izstrādātos kritērijus. Politologs B. G. Buzans, kurš ir ievērojams tieši ar sabiedrības drošības un apdraudējumu analīzi, uzskata, ka ikvienas sabiedrības dzīvi, arī valsts, pat vesela reģiona valstu politiku, kā arī starpvalstu attiecības nosaka bailes un vēlme kopīgiem spēkiem sekmēt drošību.¹⁵ B. G. Buzans kā apdraudējuma kritērijus jeb cilvēka drošību ietekmējošus faktoros izšķir apdraudējumu militārajā, politiskajā, ekonomiskajā, sociālajā un vides jomā.¹⁶ Šim dalījumam pakārtota arī G. Zemīša grāmatas struktūra, proti, ikvienā vēsturiskajā laika posmā pēc tam, kad dots ieskats konkrētajā laikmetā, secīgi tiek analizēti politiskie, militārie, ekonomiskie, sociālie, ekoloģiskie draudi. Vienlaikus līdz ar draudu analīzi G. Zemītis savā pētījumā sniedz arī atbildes uz jautājumu, kādi drošības pasākumi katrā konkrētā laikmetā tika izmantoti, kā konkrētā sabiedrība aizsargāja sevi no apdraudējumiem, tā nodrošinot turpinātību un ilgtspēju, cauri gadsimtiem iznesot un pilnveidojot kultūru, kas 19. gadsimtā, noformējoties latviešu nācijai, kļuva par nacionālo kultūru. Lasot G. Zemīša grāmatu, skaidri iezīmējas, ka jau no aizvēstures posma tagadējo Latvijas teritoriju apdzīvojošās ciltis savai drošībai veidoja atbilstošu sociālo struktūru (aizvēsturē – dzimtu), kārtību, kā šo sociālo

struktūru vadīt (aizvēsturē šo pienākumu pildīja vadonis), tiesību normu sistēmu (aizvēsturē – paražu tiesību normas), tiesu, kas nodrošināja normu taisnīgu un nenovēršamu piemērošanu, un karotājus jeb militārās struktūras, kā arī vienotā sabiedrību ekonomiski.¹⁷

Vēsturnieki iegulda lielu darbu, lai izpētītu Latvijas vēsturi. Publicēts ievērojams skaits nozīmīgu pētījumu gan monogrāfiju, gan kolektīvo monogrāfiju, gan rakstu krājumu, kā arī zinātnisku rakstu formā. Tomēr skolēniem, studentiem un vienkārši interesentiem, vēsturi pētīt, sanāc apjukt, jo bibliotēkās un interneta resursos bieži atrodama informācija, kas daļēji vai pilnībā neatbilst vēstures zinātnes jaunākajiem atklājumiem. Padomju laikā izdotajās publikācijās par Latvijas vēsturi ir pausts viedoklis, kas ir ne tikai pretējs, bet pat klaji naidīgs Latvijas kā neatkarīgas demokrātiskas tiesiskas valsts pastāvēšanai. Piemēram, padomju vēsturnieks akadēmiķis Aleksandrs Drīzulis (1920–2006) 1951. gadā rakstīja: “[...] *Padomju Latvijas un latviešu tautas panākumi politiskajā, ekonomiskajā un kultūras dzīvē kļuva iespējami tikai padomju varas apstākļos, tikai pateicoties boļševiku partijas, padomju vadības un personīgi biedra Staļina nemitīgajām rūpēm un vadībai.*”¹⁸ Turpmāk netiks citētas līdzīgas domu pērlis no dažādām padomju laika grāmatām, lai gan šāds skatījums uz Latvijas vēsturi nemainīgi pausts visās padomju laikā tapušajās grāmatās (mainās tikai katra laika PSRS Komunistiskās partijas valdošā ģenerālsēkretāra uzvārds, lai akcentētu, kurai tieši personai tobrīd latviešu tautai jābūt pateicīgai...).¹⁹ Ar šo piemēru tiek ilustrēts, ka, lai gan kopš neatkarības atjaunošanas veikts liels darbs Latvijas vēstures zinātniski korektā izpētē, to attīrot no padomju propagandas radītajām falsifikācijām, sabiedrībai joprojām ir pieejami padomju propagandas ietekmē radītie teksti, kuros ne vienmēr tik klaji kā A. Drīzuļa citātā formulēts Latvijai

naidīgs viedoklis par vēsturiskiem notikumiem. Tāpēc par īpaši nozīmīgu G. Zemīša grāmatas ieguldījumu atzīstama 8. nodaļa “Latviešu nācija okupācijas periodā (1940–1990)”,²⁰ kurā vienkopus, precīzi un lakoniski analizēti abi okupācijas režīmi – gan padomju, gan nacistiskās Vācijas režīms. Šajā nodaļā ne tikai atspēkotas padomju laikā radītās falsifikācijas par sociālistisko revolūciju Latvijas Republikā un tai sekojošu brīvprātīgu pievienošanas PSRS, kā arī nacionālo pretošanās kustību, bet arī analizēta padomju propaganda, kas citastarp caurauž arī padomju laika vēstures grāmatas. Vispusīgs, informatīvi bagāts pārskats par padomju okupācijas varas taktiku un instrumentiem Latvijas tautas apspiešanai, nacionālajām pretošanās kustībām, kas lietoja ieročus un pretojās arī nevardarbīgi, kā arī citiem būtiskiem faktoriem no drošības apdraudējumu skatu punkta, ļaus interesentiem kritiskāk vērtēt padomju propagandas mantojumu, kā arī šobrīd Krievijas izmantoto retoriku par Latvijas vēsturi. 8. nodaļas tvērumā G. Zemīša monogrāfija kalpos par izziņas un studiju literatūru ne tikai Latvijas vēstures interesentiem, bet arī juristiem un tiesību zinātņu studentiem līdz ar tādām monogrāfijām kā “Latvijas tiesību vēsture (1914–2000)”,²¹ “Nepārtrauktības doktrīna Latvijas vēstures kontekstā”²² u. c.

Šajā nodaļā, tāpat kā visā monogrāfijā, sistemātiski, bet lakoniski iezīmēti procesi un minēti fakti, kas detalizētāk analizēti citu autoru plašos pētījumos. Piemēram, lībiešu tautas liktenis padomju okupācijas ietekmē iekļauts divās rindkopās, precīzi raksturojot iemeslus, kāpēc šīs tautas pastāvēšana tika pakļauta tiešam apdraudējumam izzust: “Padomju ekonomiskie pārkārtojumi bija liktenīgi lībiešu tautai.”²³

Savukārt 6. nodaļā “Pāreja uz jaunākajiem laikiem. Latviešu zemes Krievijas impērijas sastāvā” var rast atbildes uz jautājumiem, kāpēc mūsdienu Krievija ir izveidojusies par agresorvalsti un kāpēc krievu

tauta to ne tikai piecieš, bet arī atbalsta. Īpaši skaidri tas iezīmēts apakšnodaļā “Politiskie draudi”, kurā secīgi analizēta cara patvaldība, apgaismības ietekme un slepeno biedrību nozīme Krievijā, kā arī dažādas sabiedriskās, politiskās un nacionālās kustības, kas vēlējās mainīt valsti, bet sadūrās ar valsts pret darbību, tostarp pārkrievošanas politiku attiecībā uz mazākumtautībām. Īpaši spilgti sadaļā “Krievu nacionālisms” aprakstīts, kā cara patvaldība varas stiprināšanai sekmēja lielkrievu šovinismu, kas ir dziļi iesakņojies krievu kultūrā un spilgti izpaužas joprojām. “Pēdējie divi cari Aleksandrs III un Nikolajs II vairs nekoncentrējās uz savu personību kā identitāti veidojošu simbolu, bet gan uz lielkrievu nacionālismu, apvienotu ar pareizticību, kas līdz ar to izslēdza citas konfesijas un nācijas no lojalitātes veidošanas.”²⁴ Aleksandra II testaments noteica: “[...] mūsu tēvijas varenība [...] balstās uz valsts vienotību, tāpēc viss, kas var sliekties uz tās vienotības satricināšanu dažādu tautību atšķirīgas attīstības dēļ, tai ir nāvējošs un nedrīkst tikt pieļauts.”²⁵ Tas tika attiecināts uz Krievijas impēriju 19. gs. robežās. Lielā mērā ideja atgūt impērijas “vēsturiskās zemes” tika īstenota, veidojot un vardarbīgi paplašinot PSRS robežas, citastarp okupējot neatkarīgās Baltijas valstis, un tiek īstenota šobrīd, 2014. gadā Krievijai okupējot Krimu²⁶ un 2022. gada 24. februārī uzsākot pilna apmēra karu pret Ukrainu. Krievijas propaganda, kurā darbojas arī zinātnieki, skaidro “krievu pasaules” izveidošanās nenovēršamību, jo to nosakot vēstures likumsakarības. “Krievu pasaule” visupirms tiek iekļautas bijušās Krievijas impērijas un PSRS okupētās teritorijas. “Krievu pasaules robežas ir tur, kur dzīvo Krievijas pilsoņi.”²⁷ Tas kārtējo reizi parāda vēsturi kā ideoloģisku ieroci Putina režīma arsenālā. G. Zemītis 9. nodaļā “Mūsdienas (kopš 1990. gada)”, analizējot militāros draudus Latvijai, pēta mūsdienu Krievijas politiku un kultūru no vēsturiskā

skatu punkta. Viņš uzsver, ka “Krievu tautas identitāte jau kopš komunistu valdīšanas laika ir veidota kā “tautas – atbrīvotājas” identitāte [...] Nepateicīgā pasaule to nav novērtējusi un pelnījusi nosodījumu [...] Jaunu impulsu šī identitātes konstrukcija ieguva Putina valdīšanas laikā, uzsākot tā saukto “piecelšanos no ceļiem””.²⁸

Gunta Zemiša grāmata parāda vēstures kā būtiskas, “pielietojamas” zinātnes nozīmi,²⁹ jo, izsekojot laikmetu likločiem, tiek iezīmētas skaidras attīstības tendences, kultūras un nacionālās identitātes iezīmes, kuras dažkārt ne tikai ir atpazīstamas

mūsdienu Latvijā un pasaulē, bet pat joprojām dominē. Taču galvenais – tiek skaidri iezīmēts ceļš uz Latvijas nācijas un valsts izveidošanos par spīti apdraudējumiem.

Grāmatu izlasot, prātā veidojas pārlicība: ikvienā laika posmā cilvēki Latvijas teritorijā ir saskārušies ar kompleksiem un tam laikam būtiskiem apdraudējumiem, taču sabiedrības saliedētība un viedums ik reizi ir sekmējuši šo apdraudējumu pārvarēšanu un pavēruši ceļu nākotnei. Tas viedticību, ka arī mūsdienās saliedēti un racionāli mēs pārvarēsim tos izaicinājumus, ar kuriem šobrīd saskaramies.

ATSAUCES UN SKAIDROJUMI

- ¹ Piemēram, JĀNIS GIMPELS. Arhitektūras vēsture: no antikās pasaules līdz mūsdienām. Rīga 2011.
- ² Piemēram, Latvijas agrārā vēsture (XVI–XIX gs.): lauksaimniecība un tirgus feodālisma laikā. Zin. red. TEODORS ZEIDS. Rīga 1966.
- ³ Piemēram, IEVA LĪBIETE. Psihiatrijas attīstība Latvijā no 1918. līdz 1940. gadam. Promocijas darbs medicīnas doktora zinātniskā grāda iegūšanai, specialitāte – medicīnas vēsture; darba zinātniskie vadītāji: Juris Salaks, Biruta Kupča; zinātniskā konsultante Rita Grāvere: Rīgas Stradiņa universitāte. Rīga 2014.
- ⁴ Piemēram, LĪNA BIRZIŅA. Itālijas valsts un tiesību vēsture. Rīga 2001.
- ⁵ Piemēram, “Jurista profesijas standartā” iekļauta prasība zināt un pielietot tiesību vēstures zināšanas. Skat. Profesionālās izglītības un nodarbinātības trīspusejās sadarbības apakšpadomes 2020. gada 8. aprīļa sēde, protokols Nr. 3. Jurista profesijas standarts. Pieejams: <https://registri.visc.gov.lv/profizglitiba/dokumenti/standarti/2017/PS-133.pdf> (skatīts 12.12.2023.).
- ⁶ Tādi ir atsevišķi zinātnieki, piemēram, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesors Jānis Lazdiņš, kurš ir apguvis vēsturnieka un jurista kvalifikāciju un aktīvi publicē pētījumus tiesību vēsturē. Pēdējais pētījums: JĀNIS LAZDIŅŠ. Consolidation of the Principle of Democratic Elections in the Law of the Latvian People. In: Journal of the University of Latvia. Law, 2023, No. 16, pp. 160–177.
- ⁷ DIĀNA PAUKŠĒNA. Profesors Voldemārs Kalniņš: personālais bibliogrāfiskais rādītājs. Rīga 1979, 7., 8. lpp.
- ⁸ Izcils piemērs ir Aivara Kļavja tetraloģija “Viņpus vārtiem” par Latvijas vēsturi, kurai iedvesmu rakstnieks ir smēlies citstarp no arhīvu materiāliem. AIVARS KĻAVIS. Adiamindes āksts. Rīga 2005; AIVARS KĻAVIS. Rīgas kuprītis. Rīga 2007; AIVARS KĻAVIS. Piesmietais karavīrs. Rīga 2009; AIVARS KĻAVIS. Ceļojošā cirka gūstekņi. Rīga 2012.
- ⁹ Ievērojamu skaitu publikāciju par seno un antīko kultūru vēsturi ir sarakstījis vēstures entuziasts Latvijas Universitātes Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātes profesors VALDIS SEGLIŅŠ. Skat., piemēram, VALDIS SEGLIŅŠ. Rituālā drāma un teatralizēti uzvedumi Senajā Ēģiptē. Rīga 2020; VALDIS SEGLIŅŠ. Senākie likumu krājumi ķīļrakstos no Urukagina līdz Hammurapi. Rīga 2020; VALDIS SEGLIŅŠ. Sports Senajā Grieķijā un Romā sabiedrības spoguļi. Rīga 2023, u. c. grāmatas.
- ¹⁰ Te minama kaut vai “Satversmes oriģinālistu” kustība, kuri apšaubā valsts leģitimitāti, jo Satversme vispār neesot “oficiāli pieņemta”. SABĪNE BĒRZIŅA. «Re:Check» pēta: Kur ir Satversmes oriģināls,

- vai pastāv vakcinu izraisīts trombozes risks lidojot? In: LSM. 22.06.2021. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/22.06.2021-recheck-peta-kur-ir-satversmes-originals-vai-pastav-vakcinu-izraisits-trombozes-risks-lidojot.a410055/> (skatīts 13.12.2023.).
- ¹¹ Plašāk, skat.: SANITA OSIPOVA. Nācija, valoda, tiesiska valsts: ceļā uz rītdienu. Rīga 2020, 13.–23. lpp.
- ¹² GUNTIS ZEMĪTIS. Drošības aspekti Latvijas vēsturē. Rīga 2023, 13. lpp.
- ¹³ Šeit jāņem vērā, ka G. Zemītis jau 25 gadus pēta un docē Latvijas tiesību vēsturi.
- ¹⁴ Piemēram, izmantots: DAINA BLEIERE. Vēstures periodizācija. In: Nacionālā enciklopēdija. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/88246-v%C4%93stures-periodiz%C4%81cija> (skatīts 21.12.2023.).
- ¹⁵ BARRY BUZAN, OLE WÆVER, JAAP DE WILDE. Security: A New Framework for Analysis. London 1998, pp. 23–27.
- ¹⁶ BARRIJS BUZANS. Cilvēki, valstis un bailes. Rīga 2000, 37. lpp.
- ¹⁷ ZEMĪTIS, Drošības aspekti Latvijas vēsturē, 64.–78. lpp.
- ¹⁸ JĀNIS SUDRABKALNS, ALEKSANDRS DRĪZULIS. Mūsu Rīga. Rīga 1951, 3. lpp.
- ¹⁹ Piemēram, ALEKSANDRS DRĪZULIS, INĀRA BĒRZIŅA. Latvijas PSR vēsture. No vissenākajiem laikiem līdz mūsu dienām. Rīga 1986, aptver līdzīgu posmu kā G. Zemiša grāmata un arī savā veidā runā par apdraudējumiem, proti, nebeidzamu ciņu “šķiru ciņu.”
- ²⁰ ZEMĪTIS, Drošības aspekti Latvijas vēsturē, 359.–431. lpp.
- ²¹ ANDREJS LĒBERS (red.). Latvijas tiesību vēsture (1914–2000). Rīga 2000.
- ²² Nepārtrauktības doktrīna Latvijas vēstures kontekstā. Autoru kolektīvs prof. Tālava Jundža zinātniskā vadībā. Rīga 2017.
- ²³ Ibidem, 402. lpp.
- ²⁴ ZEMĪTIS, Drošības aspekti Latvijas vēsturē, 235. lpp.
- ²⁵ Ibidem.
- ²⁶ IGOR ZEVELEV. The Russian World in Moscow's Strategy. Published August 22, 2016. Pieejams: <https://www.csis.org/analysis/russian-world-moscows-strategy> (skatīts 20.12.2023.).
- ²⁷ ANDREJ STOLJAROV. Russkij mir. Pieejams: https://www.google.lv/books/edition/%D0%A0%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BC%D0%B8%D1%80/3k4_Q-VhcAIC?hl=de&gbpv=1&dq=%D0%A0%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9+%D0%BC%D0%B8%D1%80&pg=PT30&printsec=frontcover (skatīts 20.12.2023.).
- ²⁸ ZEMĪTIS, Drošības aspekti Latvijas vēsturē, 440. lpp.
- ²⁹ Skumji, bet Latvijas zinātnes lauciņā, jo īpaši dalot naudu, bieži tiek uzsvērta pielietojamo zinātņu nozīme, ar to saprotot tikai dabaszinātnes. Tiek aizmirsts, ka arī humanitārās un sociālās zinātnes ir pielietojamas, jo tās vieš skaidrību cilvēku prātos un harmonizē sabiedrības dzīvi, padarot to ilgtspējīgu.